

В статье раскрывается проблема формирования экологических ценностей будущих учителей начальной школы в условиях обеспечения устойчивого развития образования. Проанализированы современные изменения на пути формирования экоцелостной личности в условиях глобальных вызовов.

Ключевые слова: экологические ценности, устойчивое развитие, устойчивое развитие образования.

УДК 37.014.3 (477)

Леонтьева І.В.,

викладач кафедри теорії та історії педагогіки
Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ НАПРИКІНЦІ ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглянуто питання реформування вітчизняної шкільної освіти наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Проаналізовано ідеї відомих учених та педагогів, що визначили зміст і характер освітніх реформ у зазначений період.

Ключові слова: педагоги-експериментатори, експериментальна педагогіка, педагогічні засади, реформування освіти, шкільна освіта.

Постановка проблеми. У Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу [5]. Формування сучасної особистості відбувається у якісно нових суспільно-економічних умовах. Сучасний етап реформування й модернізації освітньої галузі характеризується як інтенсивним пошуком нових підходів у теорії та практиці навчання, так і зверненням до широкого досвіду попередніх поколінь, які вже розв'язували аналогічні до нашого сьогодення проблеми. Глибоке наукове обґрунтування змісту і характеру минулих освітніх реформ, цілісна рефлексія становлення їх засад, на наш погляд, дозволить краще пізнати чинники та рушійні сили сучасних модернізаційних процесів.

Стан дослідженості проблеми. Історіографія окремих аспектів освітніх реформ зазначеного періоду вже розроблялася дослідниками. Зокрема, Л. Березівська [1] здійснила ґрунтовний історіографічний аналіз економічних, суспільно-політичних, педагогічних причин, процесуальних аспектів, принципів, цілей, напрямів, результатів та наслідків реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст. Представник московської історичної школи О. Донін [3] висвітлив історіографію університетських реформ та середньої школи крізь призму розвитку суспільної думки другої половини ХІХ ст., О. Єрмаков дослідив погляди консервативно налаштованих до реформ представників громадської думки [4]. Е. Купинська присвятила увагу дослідженню реформування середньої ланки освіти в Росії наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. [6]. Найбільш повним є дослідження реформування шкільної освіти протягом ХІХ—ХХ ст. як комплексної проблеми Е. Днепровва [2]. Автор визначив «три великих реформи» (1804, 1864 та 1918 рр.), які, спираючись на основоположні ідеї свого часу, «створили нову концепцію, нову парадигму освіти, кардинально змінили школу (мету, цінності, внутрішній устрій) у Росії». Нині триває розробка регіональних особливостей реформ, проте далеко не всі аспекти перебігу вітчизняних освітніх реформ, зокрема засадничий аспект, знайшли своє відображення, що й зумовило необхідність даного дослідження.

Мета статті — висвітлення експериментально-педагогічних ідей відомих науковців та педагогів кінця ХІХ — початку ХХ ст., що визначили зміст і характер реформи шкільної освіти зазначеного періоду.

Виклад основного матеріалу. У досліджуваний період (кінець ХІХ — початок ХХ ст.) вітчизняна шкільна освіта пережила дві масштабні реформи (1864 та 1918 рр.), кожній з яких передувала складна підготовча робота усього науково-педагогічного загалу. Їхні ідеї щодо теорії й практики організації навчально-виховного процесу та місця дитини у ньому, підготовки педагогічних кадрів визначили, на нашу думку, зміст та характер майбутніх реформ. Так, на початку 1860-х рр. починається період у розвитку вітчизняної освіти, що характеризується підготовкою нової освітньої реформи (1864). У цей час у Російській імперії відбулися величезні політичні перетворення, що істотно вплинули на моральний клімат в суспільстві. Звільнення особистості від станових, побутових, сімейних, релігійних пут стає головним завданням науковців, педагогів та інтелігенції 60-х років ХІХ ст. Найважливішим засобом звільнення та розвитку особистості визнавалася освіта.

Серед активних представників нової педагогіки та школи постає ім'я відомого вітчизняного педагога, ученого К. Ушинського (1824—1871). Активний учасник педагогічних з'їздів, автор новаторської праці «Лю-

дина як предмет виховання» (1868), розробник планів підготовки вчителів початкової школи, педагог стимулював увагу до необхідності реформування освіти на нових засадах — науковості й гуманізму. Педагог обстоював ідею цілісного пізнання особистості вихованця, що стала основоположною у подальшому розвитку педагогічної теорії та практики. Педагогічна практика вимагала озброїти школу і сім'ю новітніми знаннями у сфері психічного розвитку дітей. У цей час значно зростає кількість вітчизняних робіт з дитячої та педагогічної психології, серед яких праці П. Каптерєва, О. Лазурського, П. Лесгафта, О. Нечаєва, М. Румянцева, І. Сікорського та багатьох інших.

Загалом у педагогічній думці вказаного періоду виділяються три основні напрями розвитку освіти та виховання: розвиток класичної педагогіки (М. Бунаков, П. Каптерєв та ін.), філософсько-педагогічні ідеї (П. Вахтеров, В. Зеньковський та ін.), експериментально-психологічні та експериментально-педагогічні ідеї щодо здійснення навчання та виховання (О. Лазурський, П. Лесгафт, О. Нечаєв).

Значного поширення в ці роки набула думка про основоположне значення експериментального вивчення дитини з метою модернізації навчально-виховного процесу. Вважалося, що експериментальна педагогіка замість голослівних тверджень і загальних вражень вносить в освітню теорію і практику точно вивірені і науково зареєстровані факти, експериментально перевірені положення, висновки. Педагоги-експериментатори для пропаганди нових ідей та координації експериментальних робіт в масштабі всієї країни організовували всеросійські з'їзди з педагогічної психології та експериментальної педагогіки, на яких обговорювалися шляхи реформування існуючої освітньої системи [7, 8]. Перший з'їзд з педагогічної психології відбувся у 1906 р. На його відкритті голова оргкомітету відзначив, що «наша школа може вийти на правильний шлях, якщо звернеться до допомоги науки; тільки стоячи на ґрунті сучасних педагогічних знань, школа в змозі буде виховувати здорових і освічених слуг батьківщини». Виступаючи на з'їзді, академік В. Бехтерєв дуже точно і образно сказав про тогочасну школу: «Всі ми знаємо, що наша педагогічна справа і справа виховання потребує докорінних перетворень знизу доверху. Наші школи, особливо середня, наплегливо волають про перетворення ... Наша важко хвора школа для свого оздоровлення потребує постійних консультацій за участю сторонніх лікарів. Для її одужання потрібна жива громадська думка, і тому, я думаю, що наші з'їзди ... повинні спрямувати свій вплив і на перетворення наших шкіл, особливо середньої, і на вироблення тих засад, які повинні бути покладені в основу виховання сучасної людини» [8].

Стараннями прихильників експериментальної педагогіки в Петербурзі була створена перша в країні Педагогічна академія (1907), покликана спеціально готувати фахівців на основі нових психолого-педагогічних знань, координувати наукові дослідження. Другий з'їзд з педагогічної психології (1—5 червня 1909 р.) був повністю присвячений проблемам реформування школи. На трьох наступних, що називалися з'їздами експериментальної педагогіки (1910, 1913, 1916), обговорювалися питання методів дослідження особистості, педагогічних проблем, шкільної гігієни, методики викладання окремих навчальних предметів в їх відношенні до психології. Тобто уся увага учасників з'їздів була спрямована на експериментальне вивчення дітей як основу нової наукової педагогіки, альтернативних варіантів шкільного навчання.

Експерименталісти у просуванні свого бачення реформування освіти використовували віру суспільства в безмежні можливості науки, її авторитет. Ці обставини перетворили педагогів-експериментаторів на передовий загін, рушійну силу нової педагогіки. Вони перенесли експеримент з лабораторних умов безпосередньо в шкільний клас, завдяки чому вивчали перебіг різних психічних процесів, прояви особистості школярів, виявляли їхні індивідуальні особливості безпосередньо в ході навчально-виховного процесу. Вітчизняні представники експериментальної педагогіки дореволюційного періоду, на відміну від своїх закордонних колег, свої дослідження більше пристосовували до потреб школи та її реформування.

Висновок. Експериментально-педагогічні ідеї на зламі XIX і XX ст. сприяли накопиченню неоціненного досвіду модернізації школи, який набуває значної актуальності у світлі сучасних освітніх реформ України та її входження у світовий освітній простір.

ДЖЕРЕЛА

1. Березівська Л.Д. Періодизація реформування шкільної освіти в Україні за радянської доби (1919—1991) / Л.Д. Березівська // Історико-педагогічний альманах : зб. наук. пр. — Умань, 2011. — С. 44—49.
2. Днепров Э.Д. Современная реформа образования в России: исторические предпосылки, теоретические основания, этапы подготовки и реализация : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / Э.Д. Днепров. — СПб., 1994. — 88 с.
3. Донин А.Н. Реформы университетов и средней школы России: общественная мысль и практика второй половины XIX века : дисс. ... д-ра ист. наук / А.Н. Донин. — М., 2003. — 527 с.

4. Ермаков А.В. Консервативное направление общественной мысли по вопросу просвещения России XIX в. : автореф. дисс. ... канд. ист. наук. / А.В. Ермаков. — М., 1999. — 21 с.
5. Закон України «Про освіту»: з внес. змінами і допов. від 23 берез. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 21. — Ст. 84.
6. Купинская Е.В. Проблемы реформы средней общеобразовательной школы в деятельности Министерства народного просвещения России в конце XIX — начале XX вв. : дисс. ... канд. пед. наук / Е.В. Купинская. — М., 1999. — 159 с.
7. Труды Первого Всероссийского съезда по педагогической психологии. — СПб., 1906. — 402 с.
8. Труды Второго Всероссийского съезда по педагогической психологии. — СПб., 1910. — 401 с.

Artykuł dotyczy reformy krajowej edukacji szkolnej w końcu XIX — początku XX wieku. Analizowany pomysł wybitnych naukowców i nauczycieli, którzy określili treści i charakter reform edukacyjnych w tym okresie.

Słowa kluczowe: nauczyciel-eksperymentator, pedagogika eksperymentalna, zasady pedagogiczne, reformowanie edukacji, edukacja szkolna.

The article examines questions of national reform of school education at the end of XIX — beginning of XX century. It is analyzed the ideas of famous scientists and educators who determine the content and character the educational reforms in the following period.

Key words: teachers-researchers, experimental pedagogy, pedagogical principles, education reform, school education.

В статье рассмотрены вопросы реформирования отечественного школьного образования в конце XIX — начале XX в. Проанализированы идеи известных ученых и педагогов, определившие содержание и характер образовательных реформ в указанный период.

Ключевые слова: педагоги-экспериментаторы, экспериментальная педагогика, педагогические основы, реформирование образования, школьное образование.